

I begyndelsen var Star Wars

Kronik bragt i Politiken 12. december 2015

Af Clement Behrendt Kjersgaard

På familiens første PC, en Olivetti med en sort-hvid skærm, fandt jeg sidst jeg gennemsøgte harddisken de første sætninger i en artikel, jeg påbegyndte i 1993 i anledning af ti-året for Jedi-Ridderen Vender Tilbage (1983), den tredje og oprindeligt sidste film i Star Wars-trilogien. Artiklen byggede på anerkendelsen af, at Star Wars er centrum af universet. Dengang kunne jeg, som 18-årig, begrunde det efter 10 års betænkningstid. Det er den artikel, jeg får skrevet nu, på baggrund af 22 års yderligere refleksion. Her er den hurtigste, simpleste måde at forklare det til din borddame på: Star Wars er, for et par generationer af drenge/mænd, det bedste eventyr, vi kender. Og ikke på decimalerne. Star Wars vinder stort.

Den mere avancerede udgave lyder: Star Wars – og jeg taler kun om 1eren, fra 1977 – afslørede en ny måde at lave film på. Min påstand i denne artikel vil være, at dette løfte blev afgivet og aldrig er blevet indfriet. Star Wars – den første, den rigtige – er lykkedes, hvor intet andet er lykkedes. Den er aldrig blevet overgået, af noget, heller ikke af sig selv. De to oprindelige fortsættelser var ok storslåede, men føjede kun nye sider til 1eren. De tre senere fortsættelser (fra 1999 frem) var perfekt overflødige. Med én undtagelse taler alle kendsgerninger derfor imod at der bliver noget at hente i den spillefilm nr.7, som Disney har på vej. Undtagelsen? Instruktøren J.J. Abrams, der virkelig ligner en mand, som forstår hvad han skal leve op til.

Men indtil andet er bevist er det den første Star Wars-film, der tæller. Sådan så det ikke ud, da den tredje og dengang sidste film fik premiere i 1983. Der lignede Star Wars en opskrift, der kunne genskabes. På få år havde George Lucas og Steven Spielberg hver for sig og sammen (Indiana Jones) skabt den moderne blockbuster. De var historiefortællere, hvis suveræne greb om filmhistorien kun blev overgået af deres evne til, løbende, at opfinde den teknik (både ift. special effects og ift. manuskriptelementer), der var nødvendig for de film, de ville skabe. I processen havde de – fra Jaws i 1975 til Indiana Jones i 1981 – genrejst Hollywood som en kommerciel forretning, der rent faktisk kunne slå tilbage overfor de andre medier – tv, musikbranchen – som siden 1960erne havde truet med at reducere filmindustrien til et arbejdende museum.

I den almindelige opfattelse var det i 1970erne instruktører som Francis Ford Coppola, Martin Scorsese og Robert Altman, der genopfandt amerikansk film. De tre var kunstnere, jf. den moderne europæiske tradition (Bergman, Godard, Fellini), men med bred appel. Film for film fortalte (eller opfandt) de USA's moderne historie direkte på lærredet. Ved siden af disse historiebevidste alvorsmænd var Lucas og Spielberg: Drengerøve, der i skeptikernes øjne én gang for alle ofrede det voksne biografpublikum til fordel for film, der var drevet af special effects og designet til de teenagedrenge, der i USA's forstads kvarterer vælger filmen, når pigen skal med i biffen. Hvor Coppola og Scorsese blev set som et moderne nybrud var Lucas og Spielberg fanboys. Billige romantikere, der med nørdernes grundighed afkalkerede traditionerne. 1940ernes krigsfilm blev bogstaveligt genbrugt, da Lucas lånte sekvenser fra dem som fyld i råmixet af Star Wars mens special effects-folkene arbejdede på de færdige scener. Med Indiana Jones satte de to Humphrey Bogarts genstridige helt og Katherine Hepburns rapkæftede heltinde ind i ørkenscener, der stod som skåret ud af David Lean. Lucas og Spielberg var postmoderne i deres afvisning af alle genrebegrænsninger. På Indiana Jones udnævnte Lucas sig selv til producent og overlod instruktørstolen til Spielberg med påmindelsen om, at 'det jo var bare var en B-film'. Men de var

netop HELLER ikke anti-kunst: fx var Lucas' debut den enormt prætentiose Orwell-fantasi "THX 1138" mens Spielberg overtog filmen "AI" fra sit idol, Stanley Kubrick (der, mener jeg i øvrigt, var en større kunstner end nogen af de andre her nævnte). De åd film: Ifølge anekdoten betroede Spielberg under en ferie på Hawaii Lucas, at han drømte om at lave James Bond, og her foreslog Lucas ham så eventyrarkæologen, der blev til Indiana Jones. Hermed pensionerede Lucas reelt sig selv som instruktør (med undtagelse af den nye trilogi, 1999-frem) – manden, der kunne være blevet verdens største filmskaber.

Hvad alle disse instruktører havde tilfælles, var kombinationen af et stærkt personligt projekt (de er ægte kunstnere) og en stærk evne til at nå publikum. Dermed skabte de et idealbillede af den amerikanske filminstruktør, som ingen – og heller ikke de selv – siden har kunnet leve op til. I de sidste 4 årtier har de fleste amerikanske instruktører været kedsommeligt lette at indplacere i én af to kategorier – de anonymt kommercielle (fra Lucas-Spielberg-eleven Robert Zemeckis til James Cameron), eller de personlige med et begrænset publikum (fx Coen-brødrene). Instruktører som Quentin Tarantino og Tim Burton – der deler så meget af deres åbenlyse fortælleglæde med Lucas/Spielberg – har haft vanskeligt ved at bevæge sig udover deres første, gode idé: hos dem bliver fortidens mainstream rutinemæssigt iscenesat som nutidens avantgarde – men et andet ord for det er jo bare: Kitsch. Blandt de få, der de sidste 35 år har kandideret til kategorien af kunstneremed-bred-appel: Christopher Nolan (The Dark Knight m.fl.).

Hvis du vil forstå Star Wars, skal du se Superman (1978). Superman er alt det, Star Wars blev beskyldt for: En bevidstløs, umusikalsk, stereotyp genopfindelse af et i forvejen kunstigt kunstprodukt, som havde været for propagandistisk til det årti, hvor det blev opfundet (1930erne). Superman har mindre litterær kvalitet end en kølerfigur. Han indeholder ingen dybder – alle skygger skal så at sige males på. Hans hjemplanet er kedelig, hans barndoms Amerika er kedeligt, den storby, han flytter til, er så kedelig at den hedder "Storby" (Metropolis). Batman-universet er født med en drillesyg undertone og et farverigt skurkegalleri, men Superman er som James Bond: En papfigur forestillende sig selv, udødelig og derfor livløs. Supermans eneste bidrag til kulturhistorien har været at fungere som en skabelon for 80 års improvisationer over temaet: Superman. Da han blev relanceret i 1978 var det mest påfaldende ikke hans status som amerikansk urmyte men præcis det omvendte: Her var en regelret, autoritetstro kriger i et årti, hvor de var væk. Efter Woodstock, Vietnam og Watergate lignede Superman mere end nogensinde en mand på en fremmed planet. Hvem kunne frygte Lex Luthor efter Nixon?

Med Star Wars havde Lucas den samme erklærede ambition som hos Superman: At vise 1970ernes teenagere eksistensen af – og kampen mellem – det gode og det onde. Han blev nægtet rettighederne til "Jens Lyn" – der måtte have forekommet ham at være den hurtigste genvej til at lave det, der vel i virkeligheden var hans drømmes mål: To rumskibe i en dogfight, så fri af tyngdeloven som flyene i 1940ernes krigsfilm, hvor amerikanske flyverdrenge besejrer Aksemagterne over Stillehavet i tide til at kunne kysse pigen hjemme på landingsbanen før rulleteksterne begynder. I stedet for "Jens Lyn" (så fad og flad som Superman) skrev Lucas en form for romansynopsis stærkt inspireret af "Lord of the Rings". Han erkendte at han i denne knudrede tekst havde mere plot, end der var plads til i én spillefilm, med det resultat at den første Star Wars skaber en besynderlig illusion af, at vi, med denne helt nye genre, har været i gang længe. Som jeg engang så det beskrevet: 'Se, vi er tilbage i det gode, gamle ydre rum!' Det er dette postulat, der er det første og største fortælletrick: Nej, det er jo IKKE science fiction – som i: fremtiden – vi besøger, det er bare en anden verden. Lucas meddeler det direkte, i den sætning han nærmest telegraferer til os, endnu inden musikken begynder: *A long time ago, in a galaxy far, far away...*

Dette 'away' er den første og sidste anerkendelse af at filmen er lavet på planeten Jorden – herfra indeholder fortællingen ikke en eneste reference til den gamle verden (virkeligheden). Og i de følgende 30 sekunder bliver også spillefilmens simpleste konventioner lodret kasseret. For nu følger fanfaren, og seriens logo – og tilsyneladende er det en film uden instruktør og skuespillere, uden fotograf og scenograf, for i stedet for disse navne kravler der over lærredet en sært leksikal forbøn, der – i lyset af hvor meget ANDET i filmen, der efterlades uforklaret – er irrationelt detaljeret. Men som vi læser, med de rettroendes ortodoksi: *"It is a time of civil war..."*

Og her er det næste trick: Vores hovedpersoner er ikke med! Det er en cowboyfilm uden cowboys – kun med indianere! De første mange minutter af filmen kræver Lucas, at vi investerer os følelsesmæssigt i to robotter, der bevæger sig med samme naturlighed som en stige og en støvsuger. Vi aner ikke, hvor vi skal hen. Vi må følge med. Vi er langt henne, før filmens mest menneskelige menneske – Han Solo – introduceres. Han forbliver dybest set i en birolle. Der er, når man tænker det igennem, egentlig ikke andet end biroller, men det er det tredje, fantastiske trick: Lucas lader dig, tilskueren, følge figurerne som ligeværdige dramatiske karakterer. Du bestemmer selv hvor du placerer dit fokus. For dig kan hele filmen handle om Chewbacca. Og i modsætning til konkurrenterne (Batman, James Bond, Alien, The Matrix, Harry Potter) er der et ægte plot: Obi Wan *dør*, Vader er Lukes *far*. I Star Wars-universet er der kun to ting, der viser sig at være helt som vi tror: Dødsstjernen eksploderer så grundigt, som vi havde håbet, og smugleren Han Solo er en bedre kammerat, end vi havde frygtet. Og netop Solo er det egentlige budskab til teenagedrengen: Se, du kan blive voksen, voldelig, kynisk, kriminell, ugudelig, uberegnelig og utroværdig og stadig redde dit skind og din sjæl, og dit rumskib (og universet) ved at træffe det rigtige valg, når det gælder. Da Darth Vader (i "Jedi") til allersidst vender sig fra den mørke side er det Han Solo, smuglerpiloten, der med sit eksempel har vist vejen for The Dark Lord of the Sith. Det ved Vader ikke – men det ved vi, fordi vi var sammen med Solo og de andre i Falken, og på basen, da det hele så mørkest ud.

Her er genialiteten: Ved at give figurerne og sit plot vægt, en indre tyngdelov, skaber Lucas en tekstuel illusion om virkelighed – det er, som om det findes. Netop fordi vi føler, vi kan træde ind i den, løser fortællingen sig fra skemaerne. "Jens Lyn" og "Kejser Ming" er "helt" og "skurk", "Luke Skywalker" og "Darth Vader" er "Skywalker" og "Vader". I "Star Trek" er heltene kedsommelige kolonister, der søger at løse en endeløs række af eksotiske konflikter – i "Star Wars" er postulatet, at det stærkeste imperium i universet er Mørkets. Det er de onde, der har valgt våben først. Blicher vi undsat her, er det ikke af det blanke, strømlinede USS Enterprise men af den beskidte, nedslidte Tusindårsfalk (hvis design Lucas efter sigende baserede på at se en oliven ved siden af en hamburger). Hvis Star Trek-besætningen havde været med i det Nye Testamente havde de været romere. Lucas' fortælling er derimod grundkristen: Hvis Jesus havde gået på Tatooine, havde han søgt sine disciple blandt smuglere og eneboere i den smudsige havneby Mos Eisley. Og når Skywalker træffer sit valg, vælger han ånden over sværdet: Han tror på sine sanser, og slår lasersigtet fra.

Efter sigende bad Harrison Ford Lucas om at slå Solo ihjel: Et offer på revolutionens alter. Han forblev levende, men kun formelt: I løbet af "Jedi" forsvinder figurerne nemlig som dramatiske enheder. Da filmen slutter er "Luke" virkelig "Jens Lyn"; en helt almindelig lige gyldig helt. Så i 1983 efterlod Lucas sin besætning som de plastikfigurer, der nu – 32 år senere – kan pilles ned fra glasskabet og sendes på nye eventyr, naturligvis for Disney.

Hvad der gør Star Wars til Star Wars er netop ikke, at universet er så fantastisk at det har kunnet spinnes ud i 100.000 sidehistorier. For det er løgn. I alle disse talløse derivater minder Star Wars om sine kopier – ”Harry Potter”, ”Game of Thrones”. Ingen af disse franchises er rige på idéer, kun rige på gentagelser.

Så sandheden er næsten omvendt: Den første Star Wars-film er filmhistoriens klareste eksempel på fantasi, der er helt og aldeles og dermed enestående fri. Før du så de første minutter af dén film, fandtes der i din verden ingen Dødsstjerne, ingen Tusindårsfalk, ingen kun med bip-lyde kommunikerende R2-unit, der var ingen skurke, der så verden gennem en respirator men kunne kvæle folk ved tankens kraft. Der var nok smuglere og prinsesser og afskyelige snemænd på lærredet, men ikke i den samme film og ikke i det samme cockpit. Star Wars skabte sin egen verden, præcis i det tempo som Lucas havde brug for nye overraskelser i sit manuskript – i en sådan eksplosion af fortælleglæde, at det efterlod fornemmelsen af at alle gange på Dødsstjernen fører spændende steder hen.

Dem, der misforstod Star Wars – herunder: hele filmbranchen – forvekslede årsag og virkning: ’Effekterne’ er storslået håndværk, men idéerne er stadig bedre end eksekveringen. Da Lucas i 1993 hjalp Spielberg med de computeranimerede dinosaurer til ”Jurassic Park” fornemmede de to, at de nu havde opfundet den teknologi, der ville ændre industrien. Computere ville forære hele verden magten over de special effects, som i 1980erne havde været et eksklusivt kongerige for en lille håndfuld instruktører. I 1980erne var vi vant til at ’special effects’-film som fx ”Ghostbusters” for 85 pct. vedkommende bestod af scener, hvor mennesker talte med mennesker. Fra 1993 blev dén type scener en omkostning, der kunne reduceres: De sidste 15 år er popcornfilm blevet timelange stiløvelser for hære af grafikere, hvor stadig større tankbiler eksploderer i slowmotion om ørerne på sæsonens sæt af læderklædte og livstrætte superhelte m/k. Who cares? Computeranimationen gjorde alt muligt, og åbnede derfor døren til altmuligt. Den sænkede kostprisen på det utrolige og sløvede derfor kravene til de idéer, der bliver kastet op på lærredet. I processen har maskinerne taget pladsen fra præcis det eneste, de ikke kunne erstatte: fantasien.

I forsøget på at gentage Spielberg/Lucas’ blockbuster-skabelon blev Hollywood professionaliseret. Men en fokusgruppe, en komité af eksperter, en tekstbog i manuskriptskrivning ville aldrig have opfundet Star Wars, og aldrig – aldrig – have betragtet en så kompleks historie som verdens mest kommercielle filmidé. Hvordan kan noget så indviklet (hvor er de stjalne planer til den månelignende rumstation, der kun kan sprænges i luften gennem en ventilatorskakt?) være så universelt, at drenge på 8 år i alverdens kulturer, årti efter årti, oplever at denne historie præcist og alene taler til dem?

Star Wars var filmen, der trak rebstigen op efter sig selv. Kopierer du skabelonen, får du en kopi af skabelonen (fx Lucas’ egen ”Willow”). Opsøger du kilderne, risikerer du at ende med en ny ”Superman” eller en ny ”Ringenes Herre”, der tørrer ud i respekt for materialet. Star Wars var ikke et koncept, ikke et univers, ikke en franchise. ”Star Wars” var en overgivelse til fantasien. I denne overgivelse lå der netop ikke en accept af, at dette er et ’tegneserieunivers’ befolket af klichéer. Når man vælger dén rute, får man ”Men in Black” og ”Guardians of the Galaxy” – fra anslaget designet med fortsættelsen for øje og fra start til slut: støbt i ironi og distance. Star Wars’ sidste og afgørende eksperiment er præcis det modsatte: En benægtelse af det åbenlyst uvirkelige. En tillid til historien. Din skepsis vil blive overvundet. Din tro vil blive rigt belønnet.

Dette er originalteksten, uden forkortelser og rettelser tilføjet i avisen.